

કચ્છ, ૫/૦ ૨૫

કચ્છ

18
1900-25

ધુલાણીની ક્ષેત્રી !

અથવા

પારટીની પ્લેઝર.

—000—

રચનાર—રા.મ.

—00—

મુદ્રા.

કામળાદેવી રોડ ઉપર આવેલા
સેક્રેટરી પ્રીટીંગ વર્કસમાં છાપ્યું છે.

મને ૧૨૦૦ રૂપિયા.

૧૪૪૨

ફુલણીની ક્ષેત્રી

અથવા

પારીની પ્લેઝર.

—:(૦):—

“ અહોહો ! આજ તો કંઈ આમનો સુરજ
આમ ઉગ્યો શું ! એરીસથી આજે કંઈ પાંચ
વાગતામાં પરવારીને ઘેર આવ્યા. ” ફુલણી
એ પોતાના ઘરમાં પગ મુકતાંજ તેની સ્ત્રીએ
છણકો કરીને કહ્યું.

“ બસ મારી વહાલી આજે મારે પારીમાં
જવું છે, તેથી સાહેબની રજા લઈને વહેતો
આવ્યો ! ” ફુલણીએ પ્રત્તાપને જવાબ આપ્યો,
તે ઉતાવળે કહ્યું—“ ચલ ઉઠ ! હવે તું પલાંડે
મારીને જોસ નહી, પણ ઝટપટ કપાટ ઉઘાડીને
મારો નવો દરેસ કહાડ ! ”

“ અહાં ! સમજાયું ! તે તમારી પારટી ખાટી નથી આવી ! તમારે પારટીમાં જવું છે તેમાં મને શું ન્યાય કરશે ! એ ધુંવા ડુંવા મારા ઉપર નહીં ચાલે ! પેલો પડ્યો કુંચીનો ઝુમખો ! પરમેસરે હાથ તો બે આપ્યા છે, તો કપડાં કહાડતાં કંઈ દુખી નહીં આવે ! ” મીરીસ કુતણુજી ઉરફે મણી ગાજી ઉઠી. “ પારટીમાં જવાના મોહોડા તો જોઉં ? અમે કંઈ હીસામ-માંજ નહીં. અમે કોઈ દહાડો કહ્યું હોય કે ઘેર વહેલા આવજો ત્યારે તો આવતા તાડાડ ચઢડે ત્યારે તો સાહેબનો ધારટી લાગે, ને ત્યારે કંઈક બહાના કહાડો, ને કોણ જાણે ક્યાં રખડી રઝળીને રાતે નવ વાગે છેક ઘેર આવો, ને આજે પારટીમાં જવું તેથી કેવા વહેજા વહેલા દોડતા આવ્યાં ! સીધા પાધરા કપડા ઉતારો ને બેસો ! ”

“ પણ મારી અલી, આજે પારટીમાં ગયા વીના ચાલે એમ નથી ! જો આ કારડ આવ્યો છે, ને સાથે વળી મનુભાઈએ આગ્રહથી જરૂર

આવવાનું લખ્યું છે ! હવે ન જાઉં તો ખરાબ લાગે ! એક તો જમવાનું જાય ને સાથે વળી મીઠા દુભાય, એમ શા માટે કરવું ? ” પુત્રજીએ એ કાલાવલા કરવા માંડ્યાં.

“ તે મનુભાઈને ત્યાં પારડી છે શું ? એમને ત્યાં શું છે ? ” મણીએ પુછ્યું.

“ હા ! મનુભાઈની પોતાની વરસગાંઠ છે ! ” પુત્રજીએ કંઈક હીંમત આવી-“ જોની વહાલી, તુ તો સમાવું છેતી ! મનુભાઈને ત્યાં ન જાઉં તો એમને કેવું માહું લાગે ? ”

“ તે મનુભાઈ તો વાંદરે રહે છે ? ” મણીએ પુછ્યું.

“ હા ! ” પુત્રજીએ જવાબ આપ્યો.

“ તે વાંદરે જશે ? તો પછી પાછા ક્યારે આવશે ? ” મણીએ પુછ્યું.

“ રાતના અગીઆરની ગાડીમાં, અત્રે નહીં તો પછી સવારની પહેલી ગાડીમાં ! ” પુત્રજીએ જવાબ આપ્યો.

“ એટલે એમ કહેતી કે કાલે સવારેજ ! રાતના આવવાનું તો મને અહીં નકામું કહેવાનું ! હીક, ભલે તમારે ગમે તેમ કરો હરો ! અમે રાંઘ ઘરમાં અહીં રાતના એકલા કેમ રહી શકીશું ! તમારે તેની શી શીકર ચીંતા ! ના બસ, નથી જવું ! મનુબાઈને ખરાબ લાગે તો ભલે ! અહીં ઘરમાં હું તો એકલી બીહું ! પાડપાડોસી પણ કોઈ મળે નહી, ને મને એકલી મુકાને જતાં-કંઈ વીચાર થાય છે ? જોઈ તો ખરી કે કેમ જાઓ છો ? જાઓ તો ઘરમાં પેસવા પણ નહીં દઉ ! ” મણી હવે વીકરી.

કુલણના મોતીયા લેવાયાં. તેણે કપડા કહાડવાને કબાટની ચાવીનો ઝુમખો હાથમાં લીધો હતો તે પણ પડી ગયો, ને તે મણીના મુખ સામું જોઈ રહ્યો.

“ પણ અલી સવારે નહી પણ રાતે અગી-આરની ગાડીમાં જરૂર પાછો આવીશ ! વધી કંઈ છે ? ” કુલણએ કાલાવાલા કરીને કહ્યું.

“ પણ રાતે જાર વાગે આવો તો પણ મારે નથી જવા દેવા ! અધરાત મધરાત સુધી અમે રાંડ ભલે અહીં ધાસ્તીમાં મરી જઈએ ! ” મણીએ પોતાની વાત છોડી નહીં.

“ હવે મુંગી રહે ! બડામડાટમાં જેમ મનમાં આવે તેમ બકે છે પણ આગળ પાછળનો કંઈ વીચાર કરે છે ? રાંડ રાંડ ક્યારની બકે છે તે તું રાંડ ક્યારે કાંવાય ! ” કુલજીએ સહેજ ગુસ્સે થઈને કહ્યું.

“ હવે જેસો જેસો ! તમારું ડહાપણ જાણ્યું એ તો ! મારે તમારી શીખામણ નથી સાંભળતી ! અમે મુરખ તો મુરખ ! હુશીયાર, ભણેલી ગણેલી જોઈતી હતી તો તપાસ કરીને પરણતું હતું ! જે મોટા શીખામણ આપવાવાળા આવ્યા છે તે ! ” મણી ગાળ.

“ એમ ! બહુ મીઠાસ છે કેમ ? નથી જોલતો તેમ તેમ માથે ચઢે છે નહીં ! જેઉ છું ત્યારે તો કે તું મને શું કરે છે ? આ હું

ચાલ્યો વાંદરે ! ” પુત્રણુજીએ જરા વધુ હીંમતથી
 કહ્યું પણ માણી કંઈ તેનાથી ડરી જાય કે
 ઓછી ઉતરે તેવી નહોતી. તે એકદમ ઉભી થઈ
 છણકો કરીને બોલી ઉઠી-“ એમ ! ત્યારે તો
 જાઓ જોડ ! પછી ઘરમાં કેમ પેસો છો તે
 જોડ ! જોડએ પછી કાણ જીતે છે ! બસ હું
 સાફ કહું છું કે નથી જવું ! ”

મણીનું આ સમયનું પ્રયંડ સ્વરૂપ જોઈને
 પુત્રણુજી ઠંડોગાર બની ગયો. તેને મનમાં
 લાગ્યું કે મણી પોતાને કડો ખરો કીધા ચીના
 રહેનાર નથી, અને તેની આગળ પોતાનું કંઈ
 ચાલનાર નથી.

વાંચનારને આ સ્થળે પુત્રણુજી અને મણીની
 દુઃક ઓળખ આપવી જોઈએ

પુત્રણુજી ત્રીશોક વર્ષની વયનો એક વણીક હતો,
 અને મુંબઈમાં ભુક્તેશ્વરના લતામાંના એક ઘર-
 માં ભાડે રહેતો હતો. તે રૂપીયા ત્રીશને માસીક
 પગારે એક યુરોપિયન વેપારીની ઓફીસમાં કારકુન

હતો. મણી મુરખ અભણ અને વગર કેળવાયેલી સ્ત્રી હતી. તે બહુ હઠીલી અને કળ્યાખોર હતી, અને પોતાના પતી પુત્રણજીને પોતાના કલ્યામાં રાખવા માટે મગરૂખ થતી હતી. ખીચારો ભણે, શરમાળ પુત્રણજી તે જેમ નચાવતી તેમ નાચતો હતો, અને તેણી ગુસ્સે થતાં તેણીના રૂવાળમાં દગ્ગાઈ જતો હતો. આપણે ઉપર જોયું તેમ વખતે ગુસ્સે થતો પણ તે કેટલા સમયને માટે ? એક ઘડીને માટેજ !

મણીને ગુસ્સે થઈ ઉઠેલી જોઈ પુત્રણજી ગભરાયો, પણ પાર્ટીમાં ગયા વીના ચાલે તેમ નહોતું તેથી કાલાવાલા કરતો દગ્ગાયલે અવાજે બોલ્યો—“ અલી, હવે એટલી બધી શા માટે ચીડવાય છે ? જરા તો વીચાર કર ! મને ગયા વીના ચાલે તેમ નથી તેથી હું તારા આટલા બધા કાલાવાલા કરું છું નહીં તો કોઈ દહાડો તને કંઈ કહ્યું પણ છે ? તારા કહેવા મુજબ રોજ નથી કરતો ? પણ મનુભાઈને આપણા ઘર આવેતો ફરોળો કેવો

છે તે તું કયા નથી જાણતી ! આણું મોટું માણસ
આટલા આગ્રહ અને માનથી નોતરું આપે તેનું
અપમાન કરીએ તો પછી તેને કેવું ખોટું
લાગે ?”

“ તે ગમે તેમ થાઓ ! બસ, તમને એકવાર
કહ્યું ને દસવાર કહ્યું કે નથી જવું તે નથીજ
જવું ! મને હવે વધારે ન ચ્હીડવો નહીં તો
પછી જોવા જેવું થશે !” મણીનો રોષ હજી
ઉતર્યો નહીં “ તમારી શી મગદુર છે કે મારી
રજા બીના વાંદરે જાઓ ! ધીમેથી કહેતા નથી
ને સામી મીઠાસ કરો છો તે હું કંઈ તમારી
દબાયલી બબાયલી છું કે ? ”

“ નહીં અલી ! હવે એટલી મારી ભુલ થઈ !
આજ હવે તો માન ને ખુશી થઈને રજા આપ ! ”
પુલ્લણ તદ્દન લટી ગયો.

આખરે મહા માયાકુટ અને કાજાવાલા પછી
મણીએ પુલ્લણને વાંદરે જવાની રજા આપી
પણ સાથે રાત્રીએજ પાછા ફરવાની કબુલાત

લીધી. પુલણ્ણ બીયારો રાજી થતો સણુગારીને ચરનીરોડના સ્ટેશનપર જવાને ઘેરથી નીકળ્યો તો લગભગ સાડા છ થયા, ને સ્ટેશનપર પહોંચતાં બીજો પા કલાક વધારે થયો.

સ્ટેશનપર ગાડી માટેની કંઈ પુછગાછ ન કરતાં ટીકીટ કહાડાવી ને મીઠા પુલણ્ણ બાંકડા પર બીરાજ્યા ને ગાડી આવવાની રાહ જોતા બેઠા, એટલે માં એક જોન ત્યાં ઉભી રહ્યા વીના પસાર થઇ ગઈ, એટલે પુલણ્ણ વીચારમાં પડ્યા ને ગાડી કય રે મળશે તેની તપાસ કરી તો જાણ્યું કે અરધાક કલાક પછી ગાડી મળશે એટલે પાછા બાંકડે જઈને જોઈવાયા, વખત પસાર કરવાને મનુમાઈત ત્યાંથી આવેલ આંમં-જણુનો કાંઈ ખીસામાથી કહાડયો, અને તે વાચીને તેમાં પોતાને દરેલા આગ્રહના શબ્દો વાંચી પુલણ્ણ મધન મધન થઇ ગયો એટલામાં કાંઈની નીચે તાજે કલમમાં વાંચ્યું કે-આપને માટે સ્ટેશન ઉપર સાડાસાત વાગ્યા મુઠ્ઠી

ગાડી રહેશે, માટે તે સમય સુધીમાં જરૂર પધારવું.

આ ચાંચતાંજ પુલ્લણ્ણ કસકયા, તળે ઉપર થઈ ગયા કેમકે સાડાસાત તો સ્ટેશન ઉપર થઈ જશે, તે વાંદરાના સ્ટેશને પહોંચતાં લગભગ આઠ થશે, અને ત્યાંથી મનુભાઈને બંગલે જતાં લગભગ અરધો કલાક થશે, અને તે માટે વળી બાહુતી ગાડીનો ચાંદલો ચોંટશે, પણ તેને પહોંચતાં ત્યાં પાર્ટીમાં જમવાનું આટોપાઈ જશે નો ?

આ સઘળા વિચારોએ પુલ્લણ્ણને મુંઝવણ મનાંખી દીધા. મનુભાઈને ત્યાં સઘળાઆંચે જમી લીધું હશે તો લુખ્યા રવડવું પડશે, એ વિચારે પાર્ટીમાં જવાનું માંડી વાળી ઘેર પાછા ફરવાનું મન થયું, પણ નેમ કરવાથી પણ તેનીજ હાલત થયા સાથે મણીના મરડાટ ભરેલા શબ્દોનાં સરપાવ મળે તે તો નફામાં, કેમકે મણી પણ ઘેર જમવા ખાવાનું આટોપાને સોડ તાણીને પહોંડી ગઈ હશે, અને ઘેર જઈને પોતાને માટે

જમવાનું કરી આપવાનું તેને કહેતાં તે તે ઉધડોજ લઈ નીકળશે, અને પોતાને હાથે ચુસે. ડુંકી બાફણું બફવું પડશે, એવી ધાસ્તીએ બીયારા ડુલણુજીની શી હાલત થઈ હશે તેનો વાંચનારેજ ખ્યાલ કરી લેવો.

આમ વાંદરે જવું કે ઘેર પાછા ફરવું, એના નીચેડાપર આવવામાં ડુલણુજીનું મન હ્યુપચુ થતું હતું, એટલામા ત્રેન આવી એટલે ડુલણુજી તેમા ગોઠવાવા, અને જેમ તેમ વાંદરાના સ્ટેશને ઉતર્યા.

ખરેખર મનુભાઈની ગાડીઓ તો જતીજ રહી હતી એટલે ડુલણુજીને બાર આનાને બાડે વીકંટારીયા કરવી પડી, અને તેમાં બેસીને મનુભાઈના બંગલાની નીશાની આપી ગાડીવાનને ઉતાવળે ગાડી હાંકવાનો હુકમ કીધો, પણ ડુલણુજીના દમનસીએ ઘોડો એવો નીકળ્યો કે દો દોન ચલે અઢાઈ ફોસ ! ડુલણુજીએ ગાડીવાનને જલ્દી હાંકવાને બહુ બહુ કહ્યું, સમજાવ્યો દમ

ભીડાગ્યો, પણ એ બધું પથર ઉપર પાણીજ
 તો ! જ્યારે પુત્રણજીએ ગુસ્સે થઈને ગાડીવાળા
 ને એ એક બોહોણાવી એટલે ગાડીવાળે પણ
 તપી જઈને અરવે રસને ગાડી ઉભી રાખી
 દીધી, અને કહ્યું--“ એ વાણીઆ, જરા સંભાળી
 ને બોલ ! લાંબી ટુંકી વાત કરી છે તો પછી
 જોવા જેવું થશે. આ કંઈ તારી મુંબઈ નથી
 સમજ્યો કે ! જા ગાડી જલદી નથી લાંકતો.
 ઉતર ગાડીમાંથી ને બાડાના પછસા ચુકવી આપ.
 શું મોટું ભાકુ આપીને ન્યાજ કરી નાંખવાનો
 છે તે ! એટલી બધી લીનખાંચ તારી પાસે રહે-
 વા દે.”

પુત્રણજી આથી ગમરાયો ને તળે ઉપર થવા
 લાગ્યો, પણ અરવે રસને બીજી ગાડી મળવી
 મુશ્કેલ અને વળી રાત અંધારી ને સાથે માણસનો
 પગરવ પણ ઘણોજ કમી થઈ ગયો હોવાથી તે
 ડરી ગયો : તોપણ તેણે પહેલા તો ગાડીવાળાને
 થોડોક દમ કર્યો, પણ તે જાણે પુત્રણજીના મનની

સ્થીતી જાણી ગયો હોય તેમ વધુ ચહડી ગયો,
એટલે બીયારો ધુતણુજી નરમ ઘેસ બની ગયો,
અને ગાડીવાળાને સમજાવવા લાગ્યો, અને તેને
સાર આના વધુ ભાડુ આપવાનું કમુત્ર કીધું.
આખરે પા કલાક સુધી રકઝક કીધા પછી
ગાડીવાને ગાડી ચલાવી, અને સાડા આઠને સુ-
મારે ધુતણુજીની સવારી મનુભાઈને બંગલે જઈ
પહોંચી.

મનુભાઈને ત્યાં આ વખતે સઘળાએ જમવા
બેઠા હતા તેથી દીવાનખાનામાં ફક્ત બેઠા મહેતા.
આ બેઠા હતા, તેમણે મીઠા ધુતણુજીને આવકાર
આપવા સામે આવીને કહ્યું—“ આવો ધુતણુજી શેઠ,
પધારો પધારો ! શેઠે આપની બહુ વાટ જોઈને પછી
જમવા ગયા. તમે જમીને આજ્યા હો એમ લા-
ગે છે. એ કંઈ સારું ન કીધું શેઠજી ! ”

“ ક્યાં છે મનુભાઈ ? જમવા બેઠા છે શું ? ”
ધુતણુજીએ મહેતાજીને પુછ્યું, અને એક પુરસી-
એ જોડવાયા.

“ હા ! હમાણા થોડીકજ વાર થઈ ! ચાલો કપડા ઉતારો જમવા માટે ! ” મહેતાએ આગ્રહ કરવા માંડ્યો.

બંવાઓ જમવા બેસી ગયા પછી પાલળથી જવું એ ફુલણીને ઠીક ન લાગ્યું તેથી બે કે પેટમાં ભુખ તો ઢઢડીને લાગી હતી તોપણ તે તો માનમાં તણાયા, અને જાણે ખુબ જમીને આવ્યા હોય તેમ પેટ હાથ ફેરવતા બેઠ્યા. “ નથુ, જમવાનો આગ્રહ કરવાની કંઈ જરૂર નથી. એમાં ક્યાં બહાર જમવા બેસવું હતું કે શરમ કરીશ. મને તો ધ્યાનજ ન રહ્યું, ને જમાને ઉઠી ખીસામાં ખીડી કહાડતાં હાથમાં કાંઈ આવ્યો કે તરત આવ્યો. મને પણ મનમાં બહુ માફું લાગ્યું કે મનુભાઈને તો બહુ માફું લાગશે, પણ જ્યાં વીરમૂતીજ થઈ ગઈ ત્યાં લાચાર.”

“ તોપણ શેઠ જરા બેસો, એક બે પુરી ખાંને તોપણ શેઠનું મન રાજી થશે. ચાલો, કપડા ઉતારો ચાલે નહીં, ચાલે નહીં. એક બે ભણ્યાજ ખાંને.” મહેતાએ આગ્રહ કરવા માંડ્યો.

“પણ નથુ એમાં કંઈ મારે જીવું ધર સમ-
જવાનું છે કે આટલા બધા આગ્રહની જરૂર
છે. કહું છું શું કે મને પોતાને બહુ ખરાબ લાગે
છે.” પુત્રજીએ વધુ માન ખાવા માંડ્યું.

તેણે મનમાં ધાયું કે જો મહેતો હવે વધુ
આગ્રહ કરે તો થોડી ધણી આનાકાનીએ કપડાં
હારી નાંખવા, પણ મહેતાએ તો દુકંથીજ પ-
તાવી દીધું કે “ઠીક શેઠ, જેવી તમારી મરજી
પણ આ કંઈ સારું નથી લાગતું. તમે ધરના મા-
ણસને વધારે કહેવું ન જોઈએ.”

થોડીવાર સુધી કાણુ કાણુ જમવાને આવ્યું
છે તે વીશે મહેતાને પુછપરછ કીધી બાદ પુત્ર-
જીના પેટમાં લાગેલી જીભે તેને નીરાંને જેસવા
દીધો નહી, પણ કહ્યા વીના કેમ જેસાય તે માટે
તેણે બધા પરાણાઓ જમવા ખેઠા હતા ત્યાં
જવાનો વીચાર કીધો કેમકે, તેણે ધાયું કે ત્યાં
જતાં સઘળા મીત્રો તેને જોઈને અને ખાસ કરીને
મનુભાઈ તેને જમવા માટે આગ્રહ કર્યા વીના

રહેવારજ નથી, એટલે તેમનું માન રાખવાને
ખહાને તે પોતાના પેટની પુંજા મનમાનતી કરી
લેશે, પણ આ ધારણામાં આપણા દુલ્લણુ
કેટલે અંગે પાર પડ્યા તે આપણે જોઈએ.

તથા મહેતા સાથે દુલ્લણુ નીચે સવળા પરો-
ણા જમવા બેસા હતા ત્યાં ગયો, પણ દર-
વાજા આગળ જતાંજ તેને મનુભાઈ અને બીજા
એ ત્રણ મીત્રો મળ્યા જેઓ જમીને હાથ ધોઈ
દરવાજા આગળ ઉભા હતા કેમકે બીજા પગ-
ણાઓ જમીને હાથ ધોવાની તક્યારી કરતાં
હતા, અને ટેટલાઈ હાથ પણ ધોતા હતા,

દુલ્લણુને જોતાં મનુભાઈ પોતાની પાસે
ઉભેલા એક મીત્ર તરફ ફરીને દસીને બોલ્યો-
“હ્યો રામુભાઈ, આપણા દુલ્લણુ શેઠ આવ્યા.
આવેા મહેરબાન ધણું સાર ધણું સાર.”

“અહો મીં દુલ્લણુ, તમે છો કે. માફ કરજો
હા. સાહેબ તરફી પડી હશે તે માટે માફ કરજો.

આટલા બંધા વહેલા આવ્યા કંઈ.” લખમીદાસ
કરીને એક મીત્રે કરડાશીમાં કહ્યું.

“ બોલો જન્મવાને કેમ ન પધાર્યો. સાહેબ,
તમે મોટા લોક કંઈ અમ ગરીબને ત્યાં જમે.”
મનુભાઈએ પુલણજીનો હાથ ધરીને કહ્યું.

“ મનુભાઈ, તમે કારણ ન સમજ્યા.” વીજયરાય
નામનો એક બીજો મીત્ર બોલી ઉઠ્યો—“પુલણજી
જાણે તો આવવાનો ઘણોએ હતો. વીચાર, પણ
શું કરે એ બીચારા કે થઈ ગયા લાચાર મી
સીસની રજા વગર—”

“ અરે એમ નહી. આજે અહીં જમે તો
ક્યાંક કોઈ દલાડો આપણુ સઘળાએને જમાડ
વા પડે તો, તમે સમજ્યા કે? કેમ ખરું કે
નહી.” વલ્લભદાસ વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો.

ટુંકમાં સઘળાએએ પુલણજીની મશ્કરી કરીને
તેણે તાણા મારવા માંડ્યા, પણ કોઈએ તે
બીચારાને બોલે નામે જન્મવા બેસવાને તો કહ્યું
પણ નહી. તે તો કપડા ઉતારી જન્મવા બેસવાને

તલપપડ ચર્ઈ રહ્યો હતો, પણ કોઈએ કહ્યું નહીં ત્યાં કેમ ? પણ પેટમાં લાગેલી જુએ ટુંકણજીને મોહોડે કહેવાની ફરજ પાડી-“ચાલો ભાઈએ તમે કહો તેમ. તમે જનાવો, જનાવો. તમે મઝાક નહીં કરશો તો બીજું કાણ કરનાર છે.”

“ચરે વાહ, બહુ ભણા માણસ ઇશ્વરે તમને જનાવવામાં શી ખાતરી રાખી છે જે અમે જનાવીએ તમે પણ શું મારા ભાઈ.” ચતુરજીએ ચીમકી મુકી.

સપ્તજીએ ખડખડ હમી પડ્યા ટુંકણજી પણ બપોળે સાથે હસવા લાગ્યો. અને મનુભાઈ પ્રત્યે બોલ્યો-“જીએ મનુભાઈ, મનમાં ખોટું ન આવણશો ! શું કરું કે તમારા ઈનવીટેશની યાદજ ન રહી, નહીં તો હું વહેજો આવ્યાજ વીના રહેતજ નહીં.”

“હા ભાઈ ખરું. અમ ગરીબ માણસનો ઈનવીટેશનની તે તમે સરખા મોટા માણસને ક્યાંથી યાદ રહે.” મનુભાઈએ ટકોરમાં કહ્યું.

આમ સધળાં મીત્રોએ ખીયારા પુત્રણુની મઝાક મરફરી કરી પણ કોઈએ જમવા બેસવાને સહેજ પણ આમ્રહ કીધો નહી, અરે કોઈએ જરા પણ કહ્યું નહી કે જેથી પુત્રણુ જમવા બેસી જાય વખત જતા જુખ તો ઘણીએ લાગી હતી પણ શું કરે માનમાં તણાયા તે રવડી રહ્યા. સધળા પરોણાઓ દીવાનખાનામાં આવીને પાનસોપારી ખાઈ પોતપોતાના કપડા પહેરવા લાગ્યા. પુત્રણુને ઘણા ખરાઓ સારી પેઠે ઓળખતા હતા, એટલે તેમણે તેને ખતાવવા માડ્યો તેમાં એક સોરાખણ કરીને ખારસી મીત્ર તો પુત્રણુની મઝાક કરવામાં કંઈ ઈસર રાખી નહી, પણ ખીયારો ભોળા પુત્રણુ પણ કંઈ ન સમજવાથી સધળાએ રાથે હસવામાં ભાગજ લેતો હતો.

થોડો સુમય જતાં ગાનારી પોતાના સાજનદારો સાથે આવી, એટલે દીવાનખાનામાં સધળાઓ ગાંઠવાઈ ગયા અને બેઠું ગાનું શરૂ થયું. ગાનતાવનો રસરંગ ઝામ્યો, અને સંગીતના

શોખીનો તલ્લીન થઈ ગયા. આપણા દુલ્હણી
પણ જોકે સંગીની બાજનમાં તદન મીકુજ
હતા તે. પણ પાતાની એ અચાનકાનો બેઠ
બીજનચોનાં જાણુમાં ન આવે તે માટે જાણે
પોતે પણ ગાયનના મોટા ખાં હોય તેમ બીજન-
ચોની સાથે ‘વાહવા, વાહવા’ વચ્ચે વચ્ચે જો-
સતાં હતા. મનુભાઈ અને બીજન કેટલાક ખાસ
માત્રો જેઓ દુલ્હણીની આ દુલ્હાસ જાણુતા
હતા તેઓ તેના હાવભાવ જોઈને નુહમાં હસીને
ગમન મેળવતા હતા, એટલામાં સોરાબજી
ધીમે રહીને દુલ્હણીની પાસે જઈ બેઠો અને
તેને બનાવના લાગ્યો, અને એક કહ્યાણી ચીજ
પુરી થતા દુલ્હણીના કાનમાં તેણે ધીમેથી
કહ્યું “આ સાંમળી દુલ્હણી દુલ્હાયા અને તર-
તજ મોટેથી બેલી ઉઠ્યા—“વાહવા, વાહવા
અચ્છી, અચ્છી. શું બેટીની ગત સંભળાવી.”

દુલ્હણીના મુખમાંથી શાખાસીના આ દુલ્હ
ખરતાં સવળા પરાણાઓ મોટેથી ખડખડ હસી

પડ્યા, અને સાથે રામજીની પણ તેની મુરખાઈ ઉપર પોતાનું હસવું દખાવી શકી નહીં પોતાની મઝક થઈ તે પુલણજી મનમાં સમજી ગયો, એટલામાં સોરાજીએ તેની વધુ પચ્ચી કરવા તેના કાનમાં ધીમેથી કહ્યું—“ શું મારા સાહેબ તમેજી જીઅરડો કીધો. ભેરવી નહીં બીમપલાસી કેહો ! ” આ સાંભળી પુલણજીને હીમત આવીને તે મોટેથી એકદમ બોલી ઉઠ્યો—“ અરે ભેરવી નહીં. હું ભુલ્યો. ભેરવીનો વખત સાંજનો ગયો. આ તો બીમપલાસીની ચીજ છે નહીં મનુષ્યાઈ.”

આથી પુલણજીની મુરખાઈ વધુ બહાર આવી. થોડીવાર સુધી મીજલસમાં સંગીત રસને બદલે હાસ્યરસે હદ વાળી નાંખી. પછી ફરી ગાયનની તાન ચાલી એટલામાં દીવાનખાનામાં ટાંગેલા મોટા થડીંગાલમાં દસના ટકોરા થયા જે તરફ પુલણજીનું ધ્યાન ગયું, અને સાથેજ પોતાની માંસીસને રાતેજ પાછા આવવાની આપેલી કબુલ્લાત અને તેણીના વચનો યાદ આવતાં પુલણજી

હપર તમે થવા લાગ્યો, અને પાસે બેઠેલા સોરા-
બજને તેણે ધીમેથી પુછ્યું—“ હવે મુંબઈ જવાને
છેલી ગાડી કેટલા વાગે છે ? ”

“ એટલે શું મારા સાહેબ અત્યારે જવાની
વાત કહાં કહારી હવે તો મુંબઈ જવાની ગારી
સવારેજ તો આવી ગમ્મત છોરીને જવાનું મન
કેમ થાય છે.”

“ કેમ શું છે સોરાબજ ? ” મનુભાઈએ ધીમે-
થી પુછ્યું.”

“ એવન સાહેબને હમાણા મુંબઈ જવું છે.”
સોરાબજએ ધીમેથી જણાવ્યું.

“ હા, હા ભાઈ, એમને ત રોકા મીસીસની
રજા નહી હશે.” સાકરચંદે કહ્યું. ને કુલબજ
તરફ ફરી જણાવ્યું—“ જાઓ કોઠો કુલબજ શેઠ
ગાડીનો ટેમ થવા આવ્યો છે, ને મનુભાઈની
ગાડી તૈયાર છે.”

“ હવે બેસો મારા મહેરબાન ” મનુભાઈએ
કુલબજની પાસે જઈ તેને આગ્રહ કરતાં કહ્યું—

“ એક તો જન્મવાને પણ ન આવ્યા તે હજી
હસ વાગ્યા ત્યાં જવાની દોડધામ કરો છો એ
તમને ન શે બે.”

“ પણ ભાઈ લાચાર છું. સવારે પાછું વહે
લું ઓરીમ જવું છે તેથી, તેમજ આજકાલ
મારી તળીયત સારી ન હોવાથી ઉજ્જગરા પણ
થતા નથી નહીં તો આવી રંગત છોડીને જવા-
નું તે કેને મન થાય.” પુત્રણજીએ નમ્રતાસેહ
જણાવ્યું.

“ પત જીવો ભાઈ, ગારી વના શેમાં જશે ?
પગે ચાલીને કંઈ ત્રેનના ટાઇમપર પહોંચી શક-
શે નહી. વહી મનુભાઈના દ્વારા આજે સ્તેશ-
નપર ફેરા કરીને થાકી ગયા છે તેમનો જીવ
લેશે શું ? તેમજ વહી ભારતી ગારી મલવી
મુસકેલ છે; માટે માડીચાકો.” સોરાબજીએ પુત્ર-
ણજીના કાનમાં કહ્યું.

“ ત્યારે, રામચંદર જાઓ પુત્રણજીભાઈને માટે
લાલ ઘોડો ને બરમ જોડાવો. મનુભાઈએ પો-

તાની પાસે ઉભેલા પોતાના કારકુનને ધીમેથી કહ્યું, જે કુલણજીએ સાંભળ્યું તેથી તેણે મનુભાઈને કહ્યું - “ભાઈ ગાડીની કંઈ જરૂર નથી. મારી ઓશીસનો એક ફ્રેન્ડ હાલમાં અહીં દેવલ પાસેજ રહેવા આવ્યો છે, તેની ગાડી મારે માટે તૈયાર રાખવાનું કહ્યું છે તેમાં હું જઈશ.”

“ઠીક. ત્યારે તેમ.” મનુભાઈએ કુંડેથી પ્રતાપ્યું.

“હવે જેસોની મારા સાહેબ, ઘેર મીસીસ વાર નહીં જોતાં હોય કંઈ.” સોરાળજીએ કુલણજીને આગ્રહ કર્યો.

આખરે બહુ તાણુ જેંય પછી મીઠા કુલણજી મનુભાઈ અને બીજા મીત્રોને સાહેબ સલામ કરી મનુભાઈને બંગલેથી નીકળ્યા. વાંચનારને જણાવવાની જરૂર નથી કે મનુભાઈના ઘોડા થાકલા હોવાની સોરાળજીએ જણાવેલી બીજી કુલણજીએ માનમાં તણાઈને પોતાના મીત્રની ગાડીની તોપ મારી હતી, પણ તેને બાહુની વીકટોરીયા

કરી લેવાનો વીચાર કાઢ્યો હતો પણ ખીચારના
 નરીખમાં સીધું પાધરું ઘેર જવાનું લખ્યું હોય
 તોજ કે ? બાહુતી વીકટોરીયા કંઈ મળી નહી
 અને ખીચારા પુલ્લણુજીને અંધારી રાત્રીમાં પગે
 ચાલીને જવું પડ્યું. રખેને ગાડી ચાલી જશે
 એવી ધાસ્તીમાં તે ઉતાવળે ચાલતો જેમ કરતાં
 તે વારંવાર ઠેકરાતો. ભોગ સંભોગે ખીસામાં
 ધડીયાળ નહોતું, તેમજ રસ્તાપરના દુકાનદારોની
 દુકાનો પણ બંધ થઈ ગઈ હતી, એટલે જે અને
 તે ખરું એમ ઠરાવ કરી પુલ્લણુજીએ મુડીઓ વા-
 ણીને સ્ટેશન તરફ કૂચ કરી અને જેમ તેમ અથ-
 ડાતાં કુટાતા તે નામદારની સવારી સ્ટેશન પર આવી
 પહોંચી તો ત્યાં પણ સનાનનાજ સમાચાર,
 સ્ટેશનની પાયરી ઉપર પગ મુકતાંજ તથ્યાર ઉભે-
 લી એક ટરેનના એનજીને સીટી મારી એટલે
 રખેને નહી પહોંચાય એમ જાણી પુલ્લણુજીએ દોટ
 મુકી પણ લાંબો પંથ કાપી આવેલ હોવાથી થાકી
 ગયેલ હોવાથી તે સ્ટેશનના ધક્કાટફારમ ઉપર

દોડતાં દોડતા પગ સરી જવાથી સજ્જડ ઝીકાયો, અને છુક છુક કરતી ત્રેન ઉપડી ગઈ.

કુલણજીના પડવાથી થયેલા અવાજનો શાંત સ્ટેશનમાં મોટો ધબકારો થયો, જેથી દરવાજા પર ઝોકા ખાનો બેઠેલ સીપાઈ જાગી ઉઠ્યો. અને કુલણજીને પડેલ જોતાં તે તેની પાસે દોડી ગયો. કુલણજી એટલો બધો સજ્જડ કુટાયો હતો કે જોકે પડતાંની સાથે ડિબા થવાને સજ્જડ તજવીજ કરી પણ તે બીચારાથી ઉઠી શકાયું નહીં. સીપાઈએ તેની પાસે દોડી જઈને પુછ્યું.

“કયું શેઠજી કયા હુવા ? બહુત તો લગા નહીં.”

“નહી, નહીં. જરા પગ સરી ગયા. કુછ લગા નહીં.” પોતાના શરીરમાં ચતી વેદના ધુપાવી કુલણજી જેમ તેમ ઉભો થતાં બોલ્યો, અને પોતાના કપડા સાફ કરવા લાગ્યો.

“કહાં જાના હય શેઠજી ?” સીપાઈએ પુછ્યું.

“મુંબઈ, અગ ગાડી ફીતને વાગે હય ?” કુલણજીએ પુછ્યું.

“અબ્બ ગાડી કહાંકી ? લાસ ત્રેન તો ગઈ. અબ્બ તો સબેરે આના. જાઓ બંગલેમે જા કે બડી મઝેસે નીંદ લેઓ.” સીપાંધએ ગંભીરતા સહ કહ્યું.

પુલ્લણ્ણની આ સાંભળતાં કેવી હાલત થઈ હશે તે સહજમાં સમજી શકાશે. રાત્રી ક્યાં પસાર કરવી તેનો વીચાર, કેમકે મનુભાઈને ત્યાં પાછા જવામાં પણ પોતાની ફજેતી થવાની તેમજ સવારે ઘેર જતા પોતાની અસી કેવો ધુળથી ભુંડો કરશે તેની ધાસ્તી, એ સઘળાએ તે બીચારાને બાવરો બનાવી દીધો. આખરે તેણે સ્ટેશનના વેટીંગ રૂમમાંજ સુષ રહેવાનો વીચાર કીધો. અતે તે માટે સીપાઈને પુછવા જતાં તેની સાથે કેટલીક પંચાત થઈ, અતે મહા મહેનતે તેને બાઈબાપા કહીને સમજાવી પુલ્લણ્ણ વેટીંગ રૂમમાં બાકડે જઈ પડ્યો, પણ ત્યાં કંઈ તેને નીરાંતે ઊંચ આવે તેમ હતી સવારે ઘેર જતા પોતાની શી હાલત થશે તેની ચીંતા અને બાંકડામાંના માકડાનાં મોટા લશકરની ચહાઈએ તેને

હેરાન હેરાન કરી નાંખ્યો. જેમ તેમ કરતાં
પરોઢીયું થવા આવ્યું, અને સ્ટેશન પર માણસોની
આવજન થવા માંડી એટલે ધ્રુવણજી બાઈ પણ
વેટીંગ રૂમમાંથી નીકળીને મુખ્ય જવા માટેની
ટરેન તરફ ચાલ્યા. ટરેન પાસે જઈ એક સેંકડ
કલાસનો ડબો ઉઘાડ્યો તો અંદર મનુભાઈને
ત્યાંની પાર્ટીમાંથી પાછા ફરેલા ઇટલાક મીત્રો
હતા અને ધ્રુવણજીને કમનસીમે પેલો સોરાબજી
પણ તેમની સાથેજ હતો. ધ્રુવણજીને જોતાંજ
તેઓ સધળા બોલી ઉઠ્યા—“ આવો આવો ધ્રુવ-
ણજી બાઈ.”

ધ્રુવણજીને તે વખતે મનમાં તો એવું થયું જે
ત્યાંથી નહાસીને બીજા ડબામાં એકલો જઈ બેસે.
પણ હવે તેમ કરી શકાય તેમ નહોતું, એટલે
તે બીયારો તેમના આવકારનો જવાબ આપતો
ડબામાં ગોઠવાયો, એટલે પાછી તેના ઉપર ચાલી
મસ્કરીની તલવાર.

“ કેમ બાઈ તમે તો રાતની ટરેનમાં જ જવા ના હતા તે ? ” મેઘજી નામે એક મીત્રે કહ્યું.

“ એવન સાહેબ તો પાછાં આપણને મુંબઈથી લેવાને આવીયાય.” સૌરાષ્ટ્ર કરડાકીમાં બેઠ્યો. ને પુત્રજી પ્રત્યે કહ્યું—“ કેમ સાહેબ, રાતે કેલું તે નહીં માન્યું ને આખરે રવડતા વેટીંગ રૂમમાં પડી રહ્યા કેની ? એ તો પેલી તમારામાં કહેવત છે તેવું જ થીયું. કુંભારને કહીએ ગધેરે ચઢડ તો નહીં ને પછી ગામ બહાર જઈને પોતાની મેળે બેસી જાય.” આ સાંભળી બંધાઓ ખડખડ હસી પડ્યા. પુત્રજી બીયારો ચાટ પડી ગયો. પણ પોતાનું મન જળવવા ઠાવકું મુખ કરી બોલી ઉઠ્યો—“ વેટીંગ રૂમમાં કાશ પડી રહ્યું હતું. રાતે જવા માંગતે તો હું પહોંચી શકતે પણ મારા ફેડને ત્યાં હું ગયો તેણે ધણા સોગમ આપીને રોકા રાખ્યો.”

“ જુઓ સાંભળજો આ તોપ આ તો આપણે નજરે જોયલું પણ બોલું.” સૌરાષ્ટ્ર બોલી ઉઠ્યો—“ કેમ બાઈઓ, વેટીંગ રૂમમાં પેલા

પ્વારી આગલના બાંકડાપર આપણુ સઘળાઓએ
 નેક નામદાર ખાને આખા દુલ્લણુજી બંધને જોયા
 કે નહીં.” સઘળાઓએ હામાં હા પુરી, અને
 દુલ્લણુજીએ હસી કહાડીને વાત ઉઠાવી. ચરની
 રોડના રેશનપર ઉતરતાં સુધીમાં દુલ્લણુજીની
 મજાક મશકરી ચાલુજ રહી, જ્યાંથી મીં. દુલ્લ-
 ણુજીની સ્વારી મીસીસના બમડાટ ફફડાટની
 ધાસ્તીમાં ઊતાવળે ઘર તરફ ચાલી. ઘર પહોંચ-
 તાંજ મીસીસ દુલ્લણુજી પોતાના પતીરાજને આ-
 વકાર આપવાને ઝાડુ લઈને આંગણમાં તઈયા-
 રજ ઉભાં હતાં. દુલ્લણુજીને જોતાંજ મીસીસ
 મણીખાઈએ તો પ્રચંડ સ્વરૂપ ધારણ કરીધું અને
 ઝાડું હંચી કરી ગાળુ હડી—“ આવો, આવો
 હજી તમારી રાત તો હવે પડવાની છે તો !
 ખમરદાર મારા ઘરમાં પગ મુક્યો છે તો !
 જાઓ રાત મનુભાઈને ત્યાં ગાળી તો અત્યારે
 પણ અહીં આવવાનું શું કામ હતું ? જાઓ
 યાંજ જમીને ને ત્યાંજ રહેજો.”

કુત્રણુજી તો સાંભળીને થરથર ધરજવા લા-
ગ્યો. તેના મુખમાથી એક શબ્દ પણ બોલી
શકાયો નહીં અને દાદરમાંજ તે અરધે ઉભો રહી
ગયો. મણી પણ ગુસ્સામાં ઘરનું બારણું બંધ
કરી અંદર ચાલી ગઈ. બીચારો કુત્રણુજી દીગ-
મૂઠ સરખો દાદરમાં રહ્યો, પણ મીસીસે બારણા
ન ઉઘાડયાથી તેણે બહારથી કાઝાવાના કરવા
માંડ્યા અને ઘણીજ આજીજી કરી ત્યારે મણી-
બાઈએ એક કલાક પછી બારણું ઉઘાડ્યું, અને
તે પછી પણ બીચારા કુત્રણુજીને કુળથી ઘણુ
ભુંડો કરી નાંખ્યો. વાંચનાર, કુત્રણુજીના સંસાર
મુખ માટે તમને અદ્દેખાઈ અરે ભુલ્યો દયા નથી
આવતી વારં ?

	સમાપ્ત.	

